

<https://tieulun.hopto.org>

Một ít sù' liệu rặt quĩ báu của nước nhà vào khoảng cận đại

(Theo Phụ-trưởng số 124)

DỊCH:

Chúng tôi thân hào sĩ thứ Bắc-bà kính bái:

Đại nguyên soái thống suất Bắc-kỳ qua vạ. Toàn quyền đại thần các bà:

Trộm sù' nghịch thần Nguyễn-văn-Tương, Tôn-thủ-Thuyết gá tiếng Ỗ-Duẩn-Công-lâm việc Vương-Mân, Đông-Trắc từ ngày 14 tháng 6 năm Tự-Đức thứ 35 (1883). Đức-Dực-Tôn thăng hà, lúc ấy Tương và Thuyết vàng dĩ chiến, giúp vua tự-quân, tự chuyên uy phước, thiện hành việc phở lập, Thụy-quốc-Công (Đức-Đức) chưa lên ngôi đã bị phở, lại theo mà giết trẫm đi. Hoàng-Đệ Lăng-quốc-Công (Hiệp Hòa) vào nối ngôi trái 4 tháng trời, chưa nghe có đến sai lỗi gì, cũng bị ép uống thuốc độc mà chết. Toàn dân rất lấy làm đau lòng.

Vua Kiến-Phước lên ngôi, lành người trong sạch, thiện tư khôn sáng, bọn nghịch thần Ỗ-rằng không lợi cho mình, cũng như thông mưu với Nội-tĩnh, ngầm chủ chộc phở lập. Thêm nữa, những tiếng chướng khêu, không tới, truyền bá ra ngoài, cho đến vua Kiến-Phước cũng tức giận mà chết. Than ôi, thêm thay!

Ngoài ra hoàng thân như các ngài Tây-Lý, Hải-Ninh, Triệu-Phong, Kỳ-Anh, tôi kỵ-cận như Trần-tiên-Thành, huân-thích như Hồng-Huân, Hồng-Phi, Hồng-Sâm v. v. (mấy người trên này kẻ không thuận sự phở lập, người có mặt sớ xin trừ quyền thần), hoặc bị giam vào ngục, hoặc bị ép uống thuốc độc, hoặc bỏ tù rồi giết chết, hoặc

dày đi phương xa, hầu khiến cơ nghiệp hoàng gia gây dựng vụn vỡ trên ba trăm năm một mai tan tã đi mất, mà bọn nghịch thần Ỗ-thứ phong nào Vệ-quốc Tướng quân! nào Vệ quốc Huân thần! sự hiết đến thế, thực không nó nói nữa!

Kìa, thế tre của Thái-Sử nước Tả, ngôi báu của Đông-Hồ nước Tả (1), Ỗ-ly là người pảo và thời thế nào? Mà sao các tôi vẫn vô ở triều, không nghe có một lời bệch hỏi tội, không nghe có đạo quân đánh giặc, chỉ biết thừa thuận cầu vinh, a đua kiếm lợi, khiến kẻ trung thần nghĩa sĩ trong nước, không tay thò dài, ngẩng cổ khó kén. Tả đạo nhân tâm, nói đến xiết bao thương xót!

Than ôi! Bọn Ỗ-ly xem vua như cỏ rác, lộng ngược dân chúng, thế tất đến không tự lập mình lên làm vua là không thôi. Nắm trên tay dây, sớ đi tri bởi do dự, chưa dám làm thẳng tay, là vì không có nước lớn bảo hộ đấy thôi!

Bọn sĩ dân chúng tôi đã tăng tới cửa quan đại nguyên soái đưa đơn bày tỏ sự tình, để được chuẩn chấp (xem câu này ở bức thư này là thư sau cùng, chỗ trước kia đã có nhiều đơn kể tội Tương, Thuyết với quan Pháp) (2). Tương, cái đầu của hai nghịch thần kia, không bao lâu sẽ đưa đến dưới cờ, mà nước Nam không còn nằm trong cỏi bần thần nữa (3)!

Ngặt vì việc binh rắc rối, biến cảnh chưa yên, thành ra cái uy ấm sát còn xếp lại mà cái độc bùm bọ càng thêm ra: pảo kéo cấm binh vào cửa cổng môn, náo đặt quân phần đảng để canh nhà tư. Ngoài các lính thì đặt thêm sơn phòng

Huỳnh - Thúc - Kháng dịch thuật

mà sức dân càng kiệt, âm dục bọn Ngụy-Mao Ngụy-Chàng khuấy rối mà-làm nguy đến giáo dân. Thêm nữa mượn cái tiếng « lập đồn phòng thủ », để làm việc hiếp chế đời đời như gần đây từ công văn bộ Bình, lời lẽ rất là ngọt ngào. Say nguyên Ỗ bọn nghịch thần Ỗ-ly cỡi chống với nước Pháp làm việc chuyên thiện dụng thỏa theo ý riêng mình mà tôn miến các thành gò bạng, nhân dân sa dưới bùa than, cũng không thêm đồ ý đến: (Mượn giá trị cho người, đều gì cũng buộc được cả). (3)

Chúng tôi, phân có tôn ty, tình đồng vu ai, trộm nghe quĩ Đại thần anh dũng cương quyết, tiếng vang hoàn cần, xe sớ tới nơi, sinh kỳ đổi sắc. Thần dân hạ quốc, may được hưởng phước thái bình, ở lúc này chăng?

Chúng tôi mass mọi bày tỏ, rất trông thương đến tình dân, do sự thiện vô, trừ bọn nghịch thần Ỗ-ly chươg quanh nhà vua được trông sạch, dẹp chánh xén để chính đồn cương kỳ trọng triều đình, Thập đạo xiết bao vui mừng.

Ngay kính bái

Bức thư này cũng hai bức thư Nguyễn-hữ-Độ gửi thối san, nguyên văn chữ Hán (kỳ giả thấy ba bức thư này trong một tập văn sao của một vị quan lớn đã qua đời, trong có một vài giòng chính chữ vị quan Ỗ-phở bình). Hai bức thư sau có chép ngày tháng hẳn hoi, bức thư này không chép ngày tháng; song xét việc nói trong thư thì thư này viết vào khoảng sau vua Kiến-Phước

đi mất, vua Hàm-Nghi mới lên ngôi, trước ngày Kinh thành thất thủ, trên dưới một vài tháng (đó tháng 3, tháng 4 năm Ất Dậu (1885)).

Bức thư này không khác gì bài bệch của Trần-Lâm kể tội Tào-Tháo, cũng bài bệch của Lạc-tân-Vương kể tội Võ-Hàn, chỉ khác một đến là mượn sức nước ngoài để trừ loạn thần trong triều mà không phải là chính người trong nước làm lấy, nên cuộc « thảo nghịch » này, xảy ra làm chuyện lời thối về sau. Tội Tương, Thuyết đáng trị tội chết, song mượn sức ngoài không phải là việc hay. Vị quan chép bức thư này có phở bình:

«Viên-Thiệu vào mà nhà Hán suy, Chấn-An lại mà nhà Đường mất. Ngàn xưa đều ngậm ngùi».

Câu Ỗ-ly không phải là không đáng

BỨC THƯ NGUYỄN-HỮU-ĐỘ GỬI CHO NGUYỄN-SOẠI PHÁP SAU KINH THÀNH HƯÊ THẤT THỦ

Tương với Thuyết, hai tay lộng quyền ngó quốc, lang bối với nhau, trong 6 tháng mà thay đổi đến 3, 4 ông vua, xem vị vua như cỏ rác. Cái tội nghịch Ỗ-ly đã khêu mối công phẫn cả người trong nước. Bức thư của sĩ dân Bắc-Hà đưa lên cho Nguyễn-soại Pháp như đã đăng trước, cốt mượn tay người Pháp trị tội hai tay quyền thần kia. Chưa nói kết quả sau này hay dở thế nào, đương thời thế Ỗ-ly, thì cái thủ đoạn lợi dụng làm thời, để tiến đến công phần chung, người ta không khác trạch

Nguyễn-hữ-Độ chủ động về việc Ỗ-ly.

Nhưng việc thiên hạ, gây dần thì nhỏ, mà rất cực thành to (tức là Ỗ-ly). Ỗ-ly ra ngoài ý tưởng của Nguyễn-hữ-Độ.

1) Nguyễn-hữ-Độ định mượn tay người Pháp trị tội Tương, Thuyết, chẳng qua cách chức thu quyền, hoặc dầy, hoặc giết, tướng phạm vi chỉ trong cá nhân hai người Ỗ-ly thôi, chứ triều đình thành quốc vẫn như cũ, sẽ sắp đặt chính đồn lại. Không dè dân Thuyết bị bức mà làm cái keo « có chấu, kia. Đó một điều không ngờ.

2) Nguyễn-hữ-Độ vẫn biết người Pháp lúc Ỗ-ly chưa có ý lấy hẳn nước Nam, động chạm đến vua chúa, là chỗ tôn ngưỡng cả thần dân trong nước, có gây sự đánh nhau đến trị tội Tương với Thuyết là rồi việc. Dè dân Thuyết đánh thua lại bỏ vua mà đi trốn, thành ra cái triều, đình trống, đó là hai điều không ngờ.

3) Đến đến từ ba này mới làm cho Nguyễn-hữ-Độ phải kính ngạc khác thường, xằng rằng cả người là Thuyết đi mà Tương lại ra thủ. Hai người đã đồng mưu cộng sự, làm việc phở lập, gây ra tai họa đến Kinh thành thất thủ, ngư giết bá thiên, thì chớ sống có nhân, sao Tương lại không cùng đi với Thuyết. Đến không ngờ này đáng chú ý hơn hết.

Đình trị cả Tương và Thuyết mà nay lại có sự không ngờ như trên, thành ra công cuộc đồ đang. Huống Tương là một tay gian hùng không vừa, không trị nổi Tương thì công việc mình không thu xếp được, nên tới một bước nữa, Nguyễn-hữ-Độ mới dám một mũi tên cho Tương

không tự tay được. Không nói kết cuộc hay dở mà chỉ nói cái tay làm cơ ứng biến, biết người biết mình, và hiểu thấu thời thế, thì tay Nguyễn-hữ-Độ cũng là nhân vật « có một không hai » trong lúc Ỗ-ly. Hãy đọc bức thư của Nguyễn-hữ-Độ gửi cho Nguyễn-Pháp sau khi Tương đã ra thủ:

阮有度肅書

大法國大元帥參贊大臣吏部尚書兼掌通國政事務大臣貴列大人叩頭。

本國年來屢遭變故。全賴上國贊助。近日聞報。京中二輔政。不勝驚怪。茲聞逆賊身向首。自來敗事之由。惟由逆賊。苟求脫罪。或假為向首。從中暗謀取事。尚未可知。是貴列大臣在所必察。仍願思之。先登帝升遐之後。伊等推權廢立。附寄宗支。彼其奸。紊亂朝政。肆其所行。在人耳目。茲復推銷逆者。是大奸雄。想貴列大臣素所察悉。必不贊贊。使復起用。將率。禍患未可。不免重煩。保護一番。注。新為特。慈。容。不。敢。多。祈。

且今日事。幸有慈格太皇太后。御宮中。貴大臣不忍。人之國。一心。待。實。惟。九。之。臣。民。有所倚重。國勢。可。四。下。國。局。勢。危。惟。當。危。之際。須有忠誠。領袖。自。占。地。步。亦。貴。也。或。可。早。定。容。不。敢。言。但。念。國家。根本。日夜。思。不。遑。成。就。得。來。京。從。貴。列。大。臣。少。効。勞。幸。而。旬。日。稍。獲。就。緒。有。再。來。河。內。供。職。惟。貴。列。大。臣。審。酌。榮。不。勝。感。之。至。餘。不。敢。宣。

咸宜元年五月二十一日

(1) Tả-ch Ỗ-ly giết vua, thối sớ chép nguyên Ỗ-ly vào có hai anh em bị chết, đến người em thế họ cũng có chép. Đông-Tả nước Tả chép tội Triệu-Thảo giết vua.

(2) Lời định-giá

(Của nhủ)

BÁ = TƯỚC MÔNG = THỂ = TÔN

(LE COMTE DE MONTE-CRISTO)

PHÁP - QUỐC LỊCH SỬ TIỂU - THUYẾT

Tác - giả : Alexandre Dumas

Dịch - giả : Nam Sơn

— A, thật sao? anh đi Paris (Ba-ri) và anh đi lần này là lần đầu, phải không?

— Phải.

— Anh đi có việc gì ở Paris (Ba-ri) sao?

— Không có việc gì về phần tôi cả, chỉ làm theo lệnh của ông cai tàu Le-Thé của chúng ta; phải làm, phải không anh Đàng-Lát? mà tôi đi rồi về liền.

Đàng-Lát cười lớn lên:

— Phải, phải, tôi hiểu rồi.

Rồi tự nói trong não:

— Đi Paris (Ba-ri), chắc để đưa cái thơ của thầy quân Đô-đốc Bạt-Tăng cho ai đó. Cái thơ ấy làm cho ta thấy ra được một kẻ, một kẻ rất điệu. À, Đàng-Thé! Tên này chưa được đương đầu quyền sở người làm việc trên tàu Pha-ra-ông đâu!

Đàng-Thé đi được một hồi, Đàng-Lát mới xảy lại nói với theo:

— Anh đi mạnh giỏi nhé!

Đàng-Thé xảy lại ra dấu rất thân mật và nói:

— Cám ơn.

Đàng-Thé và Mai-thiết-Thanh thẳng đường bước tới, làm tri an tình và vui vẻ, như cùng giặc nhau lên trời vậy.

IV

Cuộc Âm-mưu

Đàng-Lát nói theo Đàng-Thé và Mai-thiết-Thanh, đến khi cập tỉnh nhân ấy vào phía kia báo-Tỷ Saint-Nicolas (Xanh-ô-ô-ô-la), khuất mắt, mới xảy lại, thấy Phi-Nhân ngồi đứng trên ghế, mặt mày xanh lét, còn Kha-dông-Thuộc thì thắm-thị bát bát say rượu.

Anh ta lên tiếng hỏi Phi-Nhân:

— Này, anh Phi-Nhân, đó là một đêm cưới tưng bừng như không làm cho mọi người đến được vui hết, phải không anh?

Phi-nhân trả lời:

— Nó làm cho tôi điếu đứng đây thì có.

— Vậy thì anh thương cảm Mai-thiết-Thanh tuyệt đẹp kia sao?

— Tôi « thờ » nàng lận.

— Từ khi chúng tôi mới biết nhau đến giờ, tôi vẫn thương nàng luôn.

— Thế mà anh lại ngồi đó mà bứt tóc, không tìm ra cách gì đối phó hay sao? Ôi! Tôi không ngờ rằng trong dân-tộc anh mà có người hèn nhát đến thế!

— Anh bảo tôi làm thế nào bây giờ?

— Tôi biết đâu? Đành ấy có quan hệ gì đến tôi? Tôi có phải là tình nhân của nàng Mai-thiết-Thanh tuyệt đẹp kia đâu? Sách Kinh-Thánh có nói: « Có tìm đi rồi sẽ được ».

— Tôi đã tìm được rồi.

— Làm sao?

— Tôi muốn đâm Đàng-Thé, nhưng... Mai-thiết-Thanh nói với tôi rằng nếu người chồng chưa cưới của nàng chết, thì nàng cũng chết theo.

— Hừ, nói dễ, chứ làm có dễ đâu?

— Thế thì anh chưa biết nàng Mai-thiết-Thanh: hễ nàng nói được, thì nàng làm được.

Đàng-Lát tự nói:

— Đờ ư mà, có tự tử hay không, có cái gì đến ta; với ta, miễn sao Đàng-Thé đứng lên chức cai tàu là được.

Phi-Nhân tiếp luôn:

— Và nếu Mai-thiết-Thanh tự tử, thì tôi lại tự tử trước nữa kia.

Kha-dông-Thuộc xen vào, giọng nói nhầy nhầy:

— Ấy, cái ai-tình! Tôi chưa từng biết cái ai-tình đến bậc đó!

Đàng-Lát bứt ngang:

— Anh Phi-Nhân, thấy anh là người dễ chịu tôi muốn... tôi muốn gỡ rối cho anh; nhưng...

Kha-dông-Thuộc lại xen vào:

— Thế chớ, làm thế nào nói nghe

man đi, bạn Đàng-Lát!

— Kha-dông-Thuộc, bạn đã say rồi; rần rống cạo chài cho say như tử đi. Uống đi, mà đừng dục vào việc của chúng tôi, vì đang làm việc chúng tôi làm đây, cần phải có tinh-thần cho thiết-tính táo mới được.

Kha-dông-Thuộc đỏ quạch:

— Tôi, say? Khéo nói chơi! Tôi còn uống được bốn chai như thế nữa. Ờ! Bàng-Phi đem thêm rượu đây.

Kha-dông-Thuộc nói đoạn đập ly vào bàn.

Phi-Nhân nóng biết đoạn sau câu nói của Đàng-Lát nên vùng hỏi:

— Khi bởi anh nói?

Đàng-Lát trả lời:

— Tôi nói gì? Tôi không nhớ nữa. Cái anh Kha-dông-Thuộc say này làm cho người ta lộn hên lộn vía cả.

— Thì say! Thấy mặt những người say rượu, vì họ có tư tưởng xấu, sợ uống rượu vào rồi khai ra hết.

Phi-Nhân nói lại:

— Anh nói rằng anh muốn gỡ rối cho tôi; nhưng...

— Phải, tôi có thêm chữ « nhưng », đàng dở rồi cho anh, chỉ làm thế nào cho Đàng-Thé không cười được nàng Mai-thiết-Thanh là đủ; và tôi tưởng không cần phải giết Đàng-Thé mới ngăn được cuộc hôn-nhân ấy.

— Chỉ có cái chết mới phân ly cặp ấy được.

Kha-dông-Thuộc lại xen vào nữa:

— Anh nói lý lại như nước ốc, bạn Đàng-Lát giỏi mưu kế lắm, để bạn chứng cái làm của anh cho mà nghe. Đàng-Lát, bạn hãy nói cho anh Phi-Nhân biết rằng không cần phải giết Đàng-Thé mới được việc; và không nên giết Đàng-Thé; anh tỏ

lẽ làm, tôi yêu anh lắm. Đàng-Thé mạnh giỏi nhé!

Phi-Nhân như nóng quá, đứng dậy. Đàng-Lát nắm tay Phi-Nhân dẫn xuống mà nói:

— Để cho anh nói cho hết; anh say, nhưng nói không đến nỗi quấy lắm. Cách mặt nhau cũng đã xa nhau như chết rồi; và thì dụ như giữa Đàng-Thé và nàng Mai-thiết-Thanh có những bức tường lao tù, thì hai người sẽ xa nhau như trên dưới nắp hòm.

Kha-dông-Thuộc cũng còn hơi tỉnh nên cũng xen vào câu chuyện:

— Phải, nhưng khi người ta ra tù và cũng đội lên là Đàng-Thé, thì người ta không biết trả thù hay sao? Phi-Nhân nói:

— Thấy mặt.

Kha-dông-Thuộc cũng chưa chịu làm thinh:

— Mà, sao lại bỏ tù Đàng-Thé chớ? Anh không ăn trộm, anh không giết người...

Đàng-Lát nói Kha-dông-Thuộc:

— Im đi.

— Tôi không muốn im, tôi muốn biết vì sao lại bỏ tù Đàng-Thé, tôi thương Đàng-Thé.

Nói đoạn nâng cốc rượu lên uống một hơi.

Đàng-Lát nhìn đôi mắt anh thợ may, biết anh này say lắm, rồi xảy phía Phi-Nhân mà nói:

— Anh hiểu chưa? Không cần phải giết Đàng-Thé.

— Phải, không cần, nếu có cách làm cho nó bị bắt giam, như anh vừa mới nói. Nhưng cách gì nhờ anh về cho.

Đàng-Lát trả lời:

— Tìm rồi thì cũng ra chớ.

Lại thêm:

— Nhưng tôi nhúng tay vào làm gì? chuyện này có can hệ đến tôi đâu!

Phi-Nhân nắm cánh tay Đàng-Lát mà nói:

— Tôi không rõ chuyện này có can hệ gì đến anh không? Nhưng tôi biết là anh không ưa Đàng-Thé là vì một cơ riêng gì đó; hai anh em ta đều ghét nó, thì tư tưởng chắc không khác nhau xa lắm.

— Tôi, ghét Đàng-Thé? Tôi thiết không có cơ gì ghét Đàng-Thé hết. Tôi thấy anh buồn khổ, mà tôi thương hại, chỉ thế thôi. Nếu anh tưởng tôi vì tôi mà bày mưu đặt kế, thì thôi, anh hãy tự lo liệu lấy.

Đàng-Lát nói đoạn, giả bộ đứng dậy đi.

Phi-Nhân nắm tay Đàng-Lát gần ngửa xuống mà nói:

— Không, anh hãy ngồi xuống đi. Tự anh có muốn hại Đàng-Thé hay không, đành ấy không can hệ gì đến tôi cả. Tôi, tôi bỏ to lên rằng tôi muốn hại nó. Anh tìm kế cho, tôi xin thiết hạnh ngay, miễn là đừng có thiệt hại đến mạng người, vì Mai-thiết-Thanh nói, nàng sẽ tự tử, nếu ai giết Đàng-Thé.

Kha-dông-Thuộc đương gục đầu vào bàn bỗng ngẩng lên, hai mắt lơ lơ nhìn Đàng-Lát và Phi-Nhân:

— Giết Đàng-Thé? Ai nói giết Đàng-Thé ở đây? Tôi không muốn người ta giết Đàng-Thé: Đàng-Thé là bạn của tôi. Khi mai đây anh đem bạc của anh ra bảo tôi tiêu, cũng như tôi đưa bạc tôi cho anh tiêu. Tôi không muốn ai giết Đàng-Thé!

Đàng-Lát nhấc Kha-dông-Thuộc:

— Đại dõ, ai nói chuyện giết Đàng-Thé, người ta nói đùa chơi cũng tưởng là thật. Thôi (vừa nói vừa rót rượu vào cốc của Kha-dông-Thuộc), bạn uống rượu chác cho Đàng-Thé mạnh giỏi đi, và để cho chúng tôi được yên.

Kha-dông-Thuộc nốc cốc rượu rồi nói:

— Phải, phải, Đàng-Thé mạnh giỏi! Đàng-Thé mạnh giỏi!... mạnh giỏi!

Phi-Nhân bồi đáp:

— Nhưng kể gì... kể gì?

Đàng-Lát bồi lại:

— Anh chưa tìm ra sao?

— Thì tôi nhờ anh tìm giúp cho mà!

— Phải, người Pháp hơn người Tây-ban-nha về chỗ đó, người Tây-ban-nha nhai đi nhai lại, còn người Pháp thì phát minh luôn...

— Vậy thì anh phát minh đi.

Đàng-Lát gọi đưa một bát:

— Cho bát, mực, và giấy đây!

Phi-Nhân bồi:

— Bát, mực, giấy?

— Chờ sao! tôi làm việc kế toán, bát, mực, giấy là những khi cụ của tôi; không có khi cụ thì tôi không làm gì được hết.

Phi-Nhân gọi đưa bát, mực, và giấy:

— Cho cây bút, lọ mực và một tờ giấy!

Đưa bát tay chỉ, miệng nói:

— Thưa có trên bàn đó.

— Thì đưa lại đây có được không? Đồ làm biếng!

Đưa bát đem bát, mực và giấy lại đặt trên bàn ở dưới bóng cây.

Kha-dông-Thuộc đưa bàn tay chặn tờ giấy mà nói:

— Đồ này giết người chắc chắn hơn là chực nơi góc rừng mà đâm hay bắn. Tôi thương sợ người bắt, lọ mực, và tờ giấy hơn là lưỡi gươm hay kèn súng lục.

— Anh này kỳ khôi thật, chưa say phải không? Rồi thêm rượu cho anh uống, anh Phi-Nhân.

(Còn nữa)